Відділ освіти Бориспільської райдержадміністрації

Методичний кабінет

Ревнівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів.

Асоціативний аналіз художнього тексту як один із засобів формування творчої особистості

з досвіду роботи вчителя світової літератури Ревнівської ЗОШ-І-ІІІ ступенів Долобан Олени Олексіївни

Бориспіль 2012

Метою сучасного уроку світової літератури є формування в учнів досвіду творчої самостійної діяльності, оскільки суспільству необхідна компетентна особистість, здатна творчо діяти, неординарно розв'язувати проблеми чи створювати щось нове. Сформувати таку особистість покликаний асоціативний аналіз художнього твору.

В посібнику теоретично обґрунтовується необхідність застосування на уроках літератури асоціативного аналізу як одного із засобів формування творчої особистості, даються методичні рекомендації щодо використання даного методу, практичні поради та зразки різних форм роботи, подаються розробки уроків.

Для вчителів-словесників, студентів-філологів.

Рекомендовано науково-методичною радою методичного кабінету відділу освіти Бориспільської РДА

Долобан Олена Олексіївна

Асоціативний аналіз художнього тексту як один із засобів формування творчої особистості

Асоціативний аналіз художнього тексту як один із засобів формування творчої особистості

Література — базова навчальна дисципліна, покликана формувати у молоді, яка вчиться, художньо-естетичні смаки, уподобання і на цій основі прищеплювати їй духовні, моральні цінності.

Слід зазначити, що література впливає на весь спектр почуттів, думок людини. І в цьому її унікальність. Якщо, скажімо, мораль формує лише етичні норми, наука — спеціаліста, політика — суспільні погляди, то література впливає на людину комплексно , не залишаючи поза увагою жодну сферу її духовної діяльності. Особливо це стосується літератури всесвітньої, адже тут зібрані найдовершеніші, найдосконаліші художні шедеври — від древніх міфів до сучасності. Вони не можуть не торкнути всіх струн душі людини, а це означає, що вона, людина, збагачується новим змістом. Передусім у неї розвиваються образне мислення, любов до художнього слова, усвідомлення його безмежних можливостей в самопізнанні, самовдосконаленні, самореалізації.

А ще — підвищується культура почуттів. Література шліфує ці почуття, не дає заснути, зачерствіти людській душі, облагороджує її, вселяє неспокій, стимулює думати, шукати, прагнути ідеалу — Краси та Гармонії. Тонкі ж, відточені почуття потрібні людині не менше, ніж допитливий розум. Особливо сьогодні, коли світ такий мінливий і орієнтуватись у ньому стало непросто.

Особливої актуальності в сучасності набула проблема формування в учнів досвіду творчої самостійної діяльності. Творчістю називається діяльність, метою якої є вихід за межі усталеного, звичного, стандартного, стереотипного, орієнтація на позитивні цінності і реалізація свого потенціалу, що сприяє долученню до історичного процесу. Творчість дає людині змогу відчути всю повноту, динамізм, напруженість життя, мобілізувати і спрямувати свою життєву енергію на вдосконалення свого оточення і самого себе.

Саме тому проблема творчості - це цілком закономірна соціальна потреба, оскільки суспільству необхідна інтелектуальна,

компетентна особистість, здатна критично мислити, творчо діяти, застосовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях, неординарно розв'язувати проблеми чи створювати щось нове.Завдання формування творчої, всебічно розвиненої особистості є одним із провідних серед поставлених перед середньою загальноосвітньою школою у зв'язку з модернізацією змісту освіти. У "Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа)" наголошено на потребі розвитку учня "як життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях" [3:6]] та вказано на значущість вироблення умінь практичного і творчого застосування набутих знань школярами [3]. Зрозуміло, що вирішення цієї проблеми потребує принципової зміни підходів до організації навчально-виховного процесу: школа має бути зорієнтована на використання розроблених освітніх технологій та методичних систем (комплексів методів і прийомів навчання, завдань і вправ), які спонукали б учнів до активної творчої діяльності.

На мою думку,однією із методик, шо розвиває творчу особистість , є асоціативний шлях аналізу художнього твору. В його основі лежить асоціативно-рефлекторна теорія про здатність людського мозку до асоціацій - до утворення зв'язків між подіями та фактами "*Кожен твір викликає у читачів (у даному разі в учнів) цілий ланцюг асоціацій, спогадів, думок, пов'язаних з їхнім життєвим досвідом, з тим, що вони бачать в житті... Художній твір, який вивчають у школі, можна порівнювати зі сніговою кулею, що тягне за собою цілу лавину думок, проблем, дискусійних запитань*"[6:75]. Таке сприйняття - невід'ємна складова аналізу тексту,необхідна умова його повноцінного осягнення. Адже,як зазначав засновник бібліопсихології М. Рубакін : „ *Ми знаємо не книги,і не чужі слова,і не їхній зміст,- ми знаємо наші власні проекції їх і тільки той зміст,який в них самі вкладаємо,а не те ,що вклав автор* "[8:65].Таке перетворення відбувається за допомогою асоціацій. А за словами М.Кудряшова,*,цей метод*

особливо сприяє розвиткові уявлення учнів,їхнього образного мислення,стимулюванню до творчої діяльності''[4:76].

Саме тому до цього методу звертаються багато методистів та вчителів, зокрема система завдань, що розвиває асоціативність мислення, творчу уяву, фантазію дітей використовується в розробках ігрових методик з метою розвитку літературно-творчої діяльності та художньо-словесних здібностей учнів науковцями Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педпрацівників для розвитку практичної словесної творчості учнів[9]. Методист К.Н. Баліна пропонує власну методику дослідження жанрових особливостей, змісту, мови художніх творів та аналізу персонажів на основі асоціативних ігор[1]. Прагнучи перетворити кожен урок на творчий пошук, знайти, підтримати, розвинути людину в людині, закласти в ній механізм саморегуляції, саморозвитку, необхідний для становлення самобутньої особистості, вже протягом багатьох років працюю над проблемою цього аналізу. Вважаю, що саме асоціативний шлях аналізу художніх творів пробуджує у вихованців бажання:

- вчитися творчо;
- удосконалювати свою комунікативну діяльність;
- обстоювати власну думку;
- сприймати літературний твір як мистецьке явище, розуміти його художню своєрідність, особливості індивідуального стилю автора;
- розвивати почуття, читацьку культуру,сприяти індивідуальному самовиявленню.

Адже відмінність асоціативного аналізу від традиційного полягає передусім у свідомому збагаченні учнівських асоціацій: не тільки виділити образ, а й помітити подібні в інших творах, не тільки зіставити з іншими, а й перетворити на власні асоціації.

Отже, асоціативний аналіз пробуджує творчість читача, вимагає активізації його чуттєвих можливостей, емоційного потенціалу, загальної культури.

Види асоціативних вправ

Слід зазначити , що розвиток асоціативного мислення на уроках має проходити певні етапи:

1. Підготовка до сприйняття - збудження учнівських асоціацій на явище, предмет, дію, які будуть відтворені у поезії , прозі.
2. Аналіз асоціативних образів, картин, створених автором художнього твору
3. Знаходження зв'язків між твором, який вивчається та іншими творами мистецтва.
4. Творча робота, що сприятиме перетворенню поетичних асоціативних образів на власні.

Асоціативне мислення,як і образне,формується на всіх вікових етапах розвитку особистості,але має свою специфіку.

В 5-7 класах ознайомлюю учнів з поняттям асоціація, символ. Під час роботи з текстом, біографічними даними про письменників, теоретичними поняттями використовую такі види вправ:

1. *Асоціативні килимки*: цю вправу можна проводити на уроках узагальнення, поставивши запитання: «З чим асоціюється у вас ім'я…(автор)». Наприклад, до імені Г.К.Андерсен діти склали такий асоціативний килимок: Данія, Копенгаген, Русалонька, гидке каченя, король без корони, троянди, Снігова королева, Кай, Герда, стійкий олов'яний солдатик, дзеркало, троль. Після уроку – подорожі до Японії з метою ознайомлення зі своєрідністю її культури учні 5 кл. склали такий килимок: острови, землетруси, цунамі, сонце, орігамі, бонсай, чайна церемонія, ікебана, сумо, хоку, гармонія.

2. *Асоціативні ланцюжки*: використовуються при роботі над образною характеристикою персонажа, зокрема при визначенні рис характеру. Наприклад, Геркулес – сильний, витривалий, кмітливий, сміливий, справедливий, милосердний. А також при роботі з теоретичними поняттями. Наприклад, 5класники ознайомлюючись з поняттям «епітет», вчаться знаходити епітети, зокрема при вивченні лірики Алкмана, Гете, Лермонтова, Тютчева, потім добирають власні епітети до слів з

віршів(гори, долини, дорога, ніч та ін..), утворюючи асоціативні ланцюжки.

3.*Асоціативні диктанти*: дана вправа використовується в усіх вище згаданих випадках. Її суть полягає в тому, що діти повинні вибрати з асоціативного ряду, який надиктовує вчитель, ті слова, що асоціюються з певним ім'ям, поняттям. Наприклад,після вивчення біографії Д.Дефо можна продиктувати такий рядслів:Москва, Лондон, священник, юрист, комерсант, журналіст, байки памфлети, ,,Хамелеон'', ,,Робінзон Крузо'', пригодницька повість, пригодницький роман. Діти, що добре засвоїли біографію, запишуть: Лондон, священник, комерсант, журналіст, памфлети, ,,Робінзон Крузо'', пригодницький роман.

4.*Асоціативні розминки*: цей вид вправ доречний на І етапі розвитку асоціативного мислення. Наприклад, перед ознайомленням з текстом казки-п'єси С.Я.Маршака «12 місяців» ставлю учням запитання: «Які асоціації пов'язані у вас зі святом Нового року?» Зазвичай, діти називають: зима, ялинка, подарунки, феєрверки, гірлянди, цукерки, карнавал, Дід Мороз, Снігуронька, сніг.

Після цього зазначаю: «Побачимо, чи зміняться ваші асоціації після прочитання п'єси Маршака». Коли текст прочитано, повертаємося до асоціативного килимка і діти доповнюють його словами: вогнище, підсніжники, 12 місяців, каблучка.

У 8-9 класах подібні види роботи можна використовувати для ширших понять. Наприклад, після вивчення епохи чи літературного напрямку, як-от:

Середньовіччя – бог, церква, «темні віки», інквізиція, героїчний епос, рицарство, трубадури, ваганти, Данте, Дж.Рюдель, високе кохання, канцона, альба, серенада і т.д.

В 10-11 класах для узагальнення знань можна виконати *асоціативне гронування* .

На 4 етапі виконуються *творчі роботи* різного плану, які учні створюють чи індивідуально, чи в процесі роботи групи чи колективу. Прикладами таких завдань можуть бути уявні подорожі: «Я на балу у Попелюшки», «Біля новорічного вогнища»,

«Участь в рицарському турнірі», «Подорож з трубадурами», «У колі вагантів» та ін.

Цікавий вид роботи – створення *асоціативних портретів*, як-от : «Портрет краси», «Портрет мудрості», «Портрет дитинства», «Портрет кохання». Ці портрети можуть мати різну форму. Так, в 5класі при вивченні казки «Снігова королева» діти досліджують, завдяки чому відбулася перемога маленької дівчинки над могутньою Сніговою королевою .Як наслідок, був створений «Портрет краси людської душі»,що мав форму троянди. Після вивчення сонетів Данте, Петрарки, Шекспіра 8-класники створюють «Портрет кохання» у вигляді серця.

За твердженням психологів, традиційна дитяча гра як вид творчої діяльності не зникає, як така. У старшому віці вона набуває іншої форми, втілюючись у художньо-словесній творчості. Практика свідчить, що старшокласники займають активну позицію при написанні *творів асоціативного характеру*. Впровадження таких завдань, на мій погляд, не лише допомагає формуванню творчої самостійної діяльності учнів, а й розкриває їх обдарування, розвиває вміння відчувати силу слова, працювати з ним. Водночас це сприяє розвитку їх образного мислення, усуває небезпеку штампів, кліше.

Враховуючи специфіку літератури як шкільного предмета й виду мистецтва, впроваджую в навчально-виховний процес твори асоціативного характеру. В них старшокласники викладають власні думки, роздуми, враження чи укладають особисті уявні образи, етюди, замальовки, монологи тощо, які є асоціаціями на певний літературний образ, твір, уривок з нього.

Цілеспрямоване використання у процесі навчання таких завдань, допоможе розвинути в кожного школяра нестандартність мислення, творчі обдарування, зорієнтує старшокласника на пошук нових ідей, фактів, образів, тобто, сприятиме творчому самостійному становленню старшокласника.

Найчастіше в роботі зі старшокласниками використовую такі види творчих робіт:

Асоціативний твір-замальовка за уривком із художнього твору.

Школярам пропонується до уваги обраний учителем уривок із твору, який має важливе значення у змісті твору: образ-символ, репліка, монолог-роздум чи слова-характеристика, що розкривають ідейне навантаження художнього твору, сутність характеру чи дій персонажа, вираження ідейно-естетичного ідеалу митця тощо. Потрібно за певний час створити твір-образ, що є асоціацією на почуте, чи висловити власні думки й почуття, які викликав уривок із твору. Досить часто у власних доробках школярі поєднують ці два види роботи: створюючи власний образ, вони доповнюють твір роздумами, судженнями про нього чи навпаки.

Асоціативний твір "Продовження художнього твору"
У процесі композиційного аналізу художнього твору учням пропонується на певному етапі зупинитись, "забути", як розвиваються події у творі далі, й "вималювати" власне продовження сюжету.Такий вид роботи допоможе не лише розвинути самостійну творчу діяльність школярів, а й глибше проникнути в ідейний задум письменника, розкрити характер чи особливості певного персонажа, його світобачення, вагомість у творі, тобто сприятиме повноцінній літературній освіті.

Асоціативний імпресіоністичний твір "Опис емоційного стану персонажа"

Для виконання завдання цього виду учням пропонується певний уривок із твору, де автор досить стисло описав внутрішній стан персонажа чи взагалі випустив це з поля зору. Цей вид діяльності сприятиме глибшому проникненню старшокласника у внутрішній світ персонажа художнього твору, розумінню його вчинків.

Слід зазначити, що якщо у 5-8 кл. йшлося лише про використання одного з етапів асоціативного аналізу, то в 9-11кл. можливий урок з використанням усіх зазначених вище етапів.

Фрагмент уроку за романом О.Уайльда

«Портрет Доріана Грея»

Мета : розкрити етико-філософський сенс центрального конфлікту краси й моралі в романі; дослідити своєрідність трактування філософії життя, краси, насолоди, мистецтва у творі; закріпити знання учнів з теорії літератури (естетизм, гедонізм, інтелектуальний роман); удосконалювати навички роботи з текстом, виявити авторську позицію, спонукати учнів до глибокого осмислення проблеми філософії життя; формувати життєві ідеали, що базуються на загальнолюдських духовних цінностях.

ІІІ Робота за темою уроку

Вчитель: Зрозуміти інтелектуальні, філософські проблеми роману можуть тільки філософи, тому пропоную вам стати на уроці знавцями з питань філософіі, мистецтва.

• Робота в групах.

Учні заздалегідь діляться на чотири групи для докладного дослідження бачення Оскаром Уайльдом суті філософіі життя, краси, насолоди, мистецтва. Кожна група обирає "свою" проблему: «Життя », «Насолода (гедонізм)», «Мистецтво», «Краса». Упродовж уроку результати досліджень заносяться до таблиці .

Філософське поняття	**СИМВОЛ**	**Розуміння даного поняття**		
		Оскаром Уайльдом (положення естетизму)	Героями твору	Особисте розуміння поняття
Краса				
Життя				
Мистецтво				
Насолода (гедонізм)				

- Робота груп з картками.

Насолода

1. Що для вас особисто означає поняття «насолода» ? Схарактеризуйте у вигляді асоціативного килимка
2. Визначте за словником зміст поняття «насолода».
3. Хто з героїв твору є ідеологом гедонізму?
4. Як автор ставиться до цієї проблеми?
5. Закінчіть фразу, розкрийте її значення: "Новий *(гедонізм)* - ось що потрібне нашому вікові".

Життя

1. Які асоціації виникають у вас, коли ви чуєте слово «життя»? Особисто для вас «Життя» - це ...
2. Знайдіть у тлумачному словнику значення слова «життя».
3. Знайдіть у тексті думки автора, що стосуються філософії життя.
4. У чому вбачають сенс життя герої твору?
5. Як ви розумієте вислів «Парадокс життя»?
6. Чи може людина жити (чи має право?) так, як їй заманеться?
7. Поясніть стиль життя індивідуалістів, егоїстів, «нарцисистів» ?

Мистецтво

1. Із чим особисто у вас асоціюється слово «мистецтво»?
2. Дайте визначення за словником.
3. Побудуйте асоціативний ланцюжок, користуючись текстом: мистецтво - це ...
4. Яке місце посідає мистецтво у житті героїв твору?
5. Які естетичні позиції О. Уайльда знайшли відображення у творі?

Краса

1. Які асоціації виникають у вас при слові «краса»?
2. Робота із тлумачним словником: знайдіть значення слова «краса».

3. Знайдіть у тексті думки автора, що стосуються слова «краса». Що герої роману вважають прекрасним? Хто примусив Доріана замислитися над власною красою?
4. Що означають поняття «краса «внутрішня» і «зовнішня»? Як вони співвідносяться у тексті?
5. Чи є сьогодні люди, які живуть тільки заради краси? Що можна сказати про їхнє майбутнє?
6. Як ви розумієте вислів «Парадокс краси»?

• Після виступу груп – малювання символічного портрету: краси, мистецтва, насолоди, життя.

• **Домашнє завдання**
1.Знайти вислів із твору про красу, мистецтво, насолоду, життя, який би відповідав вашій позиції. Вибір обґрунтувати(для всіх).
2.Написати міні-твір:
1 група(насолода): «П'янкий присмак насолоди».
2 група(життя): «Коли б я відпливав з океаном життя!»(У.Уїтмен)
3 група(мистецтво): «Життя й мистецтва…лан в душі моїй»(Ш.Бодлер)
4 група (краса): «Красо ! Чи з неба ти, чи з темної безодні ..»(Ш.Бодлер)

Але особливого значення,на мій погляд, асоціативний аналіз набуває на уроках вивчення ліричних творів. Адже сила поетичного почуття завжди збуджує уяву, емоції, думки того, хто сприймає. О.Потебня з цього приводу писав: «*У кожній із свічок, запалюваних силою поезії, спалахують свої власні іскри*»[7:145]. «*Адже потік людської свідомості рухається від образу до образу під впливом зорових, звукових, тактильних імпульсів пам'яті*»[2:45]. Унікальну атмосферу ліричного твору створюють авторські асоціативні ланцюжки, які зв'язують близькі або контрастні образи, мотиви, споріднені ритмічні візерунки. Спроба зрозуміти авторську гру уяви пробуджує творчість читача. Поєднання авторського та читацького асоціативних полів і покладено в основу асоціативного аналізу тексту, що відбиває всі 4

етапи. Особливо благодатними для асоціативного аналізу є твори романтиків, символістів, китайських та японських ліриків.

Урок зі світової літератури в 5 класі

Тема : Перемога щирих людських стосунків над багатством Снігової королеви.

Мета : формувати навички аналізу художнього тексту, виразного читання та визначення логічно-причинних зв'язків, вміння використовувати цитати в усних відповідях; виховувати вічні духовні цінності: співчуття, вірність, доброту, стійкість, уміння прийти на допомогу товаришеві.

Дивна і, як мені здалося,
запашна, неначе подих
квітів, людська доброта
сходила зі сторінок цієї книги.
К. Паустовський

Обладнання : схема „Світ у чарівному дзеркалі" (помічники та вороги Герди), символічні зерна та троянда.два вазони з трояндами.

Тип уроку : урок поглибленої роботи над змістом твору.

Хід уроку

І.Мотивація навчальної діяльності

Вчитель: На попередніх уроках з нами сталася чудернацька пригода. Коли ми вимовили ім'я Г.К.Андерсен, з'явився чоловічок. Діти, розкажіть нашим гостям, хто це був.

Діти: Це був Оле-Лукойє. Нема нікого у світі, хто знав би стільки казок! На це він справді мастак. Увечері він приходить до дитячих ліжечок. Під пахвами у нього парасольки. На одній намальовано багато-багато малюнків. Цю парасольку він розкриває над хорошими дітьми, і їм цілу ніч сняться чарівні казки. А на другій парасольці – ну нічогісінько нема, і Оле її розкриває над неслухняними пустунами, і вони цілу ніч просплять і нічого не побачать уві сні. Найбільше він любить казки Андерсена.

Вчитель :

- А ви здогадалися, чому він прийшов саме до вас?(бо ви слухняні, а ще вчитель – трішки чарівниця)

ІІ. Актуалізація опорних знань

Вчитель:

- Яку ж історію він вам розповів?(Про Снігову королеву, про Кая і Герду, про чарівне дзеркало)

- Як ви назвали це дзеркало?(Дзеркало зла) Чому?

Робота зі схемою (задзеркалля – темні сили).

-Хто був на боці зла?(Троль,його помічники чорти,Снігова королева,вовки, круки,чорна хмара,завірюхи,снігове військо Снігової королеви, що складалося з потворних істот)

ІІІ. Презентація мети та завдань уроку

Вчитель: Страшно,правда? Здається, немає порятунку. Але маленька дівчинка Герда зуміла перемогти це зло. Як же це їй вдалося? Сьогодні ми намагатимемося це зрозуміти. А допоможе нам у цьому…Заплющуйте очі, всі, всі і гості також. (З'являється Оле-Лукойє і відкриває свій чарівний зонтик) Відкривайте очі. Знову до нас завітав Оле-Лукойє.

Оле-Лукойє: Ну починаймо. Повертаю вас в цю чудову історію. І коли ми дійдемо до кінця, то знатимемо більше, ніж зараз

Вчитель: Пригадаємо ще раз історію чарівного дзеркала. Коли чорти бігали з ним по світу, то вони говорили…Що?(Лише тепер можна побачити, яким є насправді весь світ і всі люди) Якими ж (схема) Чи згодні ми? (Ні) Це потрібно довести. Для цього ми ще раз пройдемо з Гердою весь її шлях, але тепер будемо звертати увагу на те, яких людей,звірів, рослин вона зустрічала на своєму шляху. І чи легко було самій Герді? На що вона йшла заради спасіння Кая?

Схема „Світ у чарівному дзеркалі”

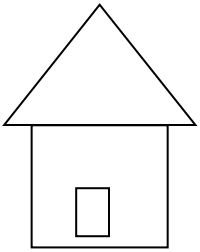

Будиночок Герди

Троль, його учні

Сонячний промінь, ластівки

Троянди

Ворони, принцеса, принц

Маленька розбійниця, голуби, олень

Лапландка

Фінка

Янголи

Чорна хмара, круки

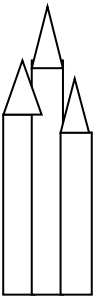

Вовки, завірюхи

Палац Снігової королеви

Військо Снігової Королеви

IV. Основний зміст уроку.

1. Евристична бесіда, в ході якої поетапно заповнюється схема (світлий бік дзеркала), та робота з підручником (знаходження цитатного матеріалу).

1. <u>Будиночок Герди та Кая.</u>

- Хто такі Кай та Герда? Які почуття їх пов'язували ? Що незвичайного мали сім'я хлопчика та дівчинки? (Садочок)
- Що було окрасою в садочку? (Троянди)
- Який вплив мали троянди на дітей?
- <u>Діти, а можуть троянди цвісти вічно? Де саме?</u> (В серці)
- <u>А з яких же зерен вони проростають? Це ви мені скажете в кінці уроку</u>
- Що сталося з Каєм? Як він змінився?
- А чи змінилося ставлення Герди до Кая? (зачитайте, ст..20)
- Чи сумувала дівчинка за ним? (ст..25) Що вона врешті-решт вирішила?
- Хто допоміг їй відродити віру в те, що він живий? (<u>Сонячні промені,ластівки)</u>

2. **<u>Річка</u>,** початок пригод.

- Чому вона пішла до річки? (бо ніби Кай втонув)
- Що вона пообіцяла річці, якщо та віддасть їй Кая? (черевички)
- Чи цінні вони були для Герди?
- Знайдіть відповідь у тексті. (ст.26)
- Як це характеризує дівчинку ?

3. <u>Добра чарівниця</u>

- Куди річка принесла дівчинку?
- Для чого бабуся використала свої чари? (щоб Герда забула Кая, всі троянди відправила під землю)
- А хто ж Герді все-таки допоможе? <u>(Троянди)</u> А ще? (<u>Сльози)</u>
- Чи легко було Герді йти далі ?

Знайдіть відповідь у тексті (ст. 32) Які риси характеру проявилися ?

4. **Принц і принцеса :**

- Де вона опинилася, коли втекла від бабусі і хто їй допоміг ? (Ворон).
- Чи легко було пройти до палацу? Зачитайте (ст.50).
- Чому принц і принцеса її пожаліли ?
- Що вони їй запропонували ? І чи пристала на це Герда?
- Зачитайте(ст43)Як це її характеризує ?

5. **Розбійниця**

- Куди потім потрапила?
- Чому розбійниця її не вбила? І навіть вирішила їй допомогти. Як це сталося ?
- Чи приємна була її подорож? (ст.52)

6. **Лапландія** – І примчав її олень до…(лапландки)

- Як почувала себе Герда (ст.53) Чи зупинилася? (Цілу ніч мчав її олень до фінки.)

7. А вже далі були **володіння Снігової королеви**.

- Хто тут їй допомагав? (ст.57) (Божі янголи). Чи злякалася вона? Чи зупинилася? Хто зустрів ? Отже, ми бачимо, що Герді в її щирому бажанні врятувати Кая допомагали і люди, і звірі. І на світлій стороні дзеркала виявилося багато добрих людей та звірів. Але ось палац. Тут вона залишилася наодинці з могутньою Сніговою Королевою.
- А чому їй ніхто не допомагав? Як про це сказала фінка? Пригадаймо (ст.56) Як би тобі не допомагали, головну перемогу ти мусиш отримати сам !
- Що собою являв Кай, коли Герда, обійшовши півсвіту, потрапила до палацу Снігової королеви? (ст..59)
- Як ви розумієте вислів :Людина, що має «крижане серце».
- Як же Герді вдалося розтопити цю крижину? (ст..61).Отже, знову сльози. Пригадаймо: Герда плакала, бо

любила Кая, сумувала за ним, коли вона плакала, всі жаліли її, навіть розпещена маленька розбійниця.

- Чому ж вони мають таку силу? Коли людина плаче? Отже, коли плаче – в неї є почуття. Вона здатна співчувати, сумувати, радіти, любити. Герда постійно плакала, бо щиро любила Кая. Згадаймо слова фінки: «Сила – в її серці».
- Що ж це за сила? (Любов). Ще які риси характеру мала Герда, що робили її сильною?(Любов, самовідданість, відвага, доброта, самопожертва, співчуття). Саме ці щирі почуття розтопили крижане серце Кая. І не тільки !
- На зустріч з дорогою людиною йдуть з квітами. А Герда прийшла з квітами ? Герда принесла їх в своєму серці. На вашу думку, що то були за квіти?(Троянди)Чому саме троянди?(бо троянди красиві, прекрасні і почуття людини: доброта, милосердя та ін..). З нами погоджується і К.Паустовський, який сказав ....(читання епіграфу)

І недаремно. Бо ...

Легенда про троянди(ст..113 «Книга для вчителя» 5 кл.)

V. Підбиття підсумків уроку. Підсумкова бесіда.

Вчитель: Отже, звернемося до тих проблемних запитань, які я перед вами поставила на початку уроку, адже дійшовши до кінця історії, ми знаємо більше, ніж на початку (питання записані на дошці):

- Якими є весь світ і всі люди насправді?
- Як Герді, маленькій дівчинці, вдалося перемогти все це зло?
- Асоціативна вправа
- Чи можуть квіти цвісти вічно ? Де саме ?
- З яких зерен проростають квіти, що цвістимуть вічно і ніколи не пов’януть?(за відповідями учнів створюється «Портрет краси людської душі»(додаток)

Підсумкове слово вчителя Ці квіти проросли і на нашому уроці. І нехай вони ще маленькі, але я вірю, що з кожним роком

вони розростатимуться. (Вчитель і Оле-Лукойє роздають маленькі трояндочки) .

VI. Домашнє завдання Висловити своє враження від ознайомлення з казкою «Снігова Королева» та побажання майбутнім читачам; виписати в зошити значення слова «асоціація», на титульній стороні символічних троянд написати, які б зерна ви хотіли б „посіяти” в своєму серці, щоб потім з них „проросли” троянди.

Посилання на книгу : Андерсен. Казки. – Харків : ТОВ „Септима”, 2003 р.

Портрет краси людської душі

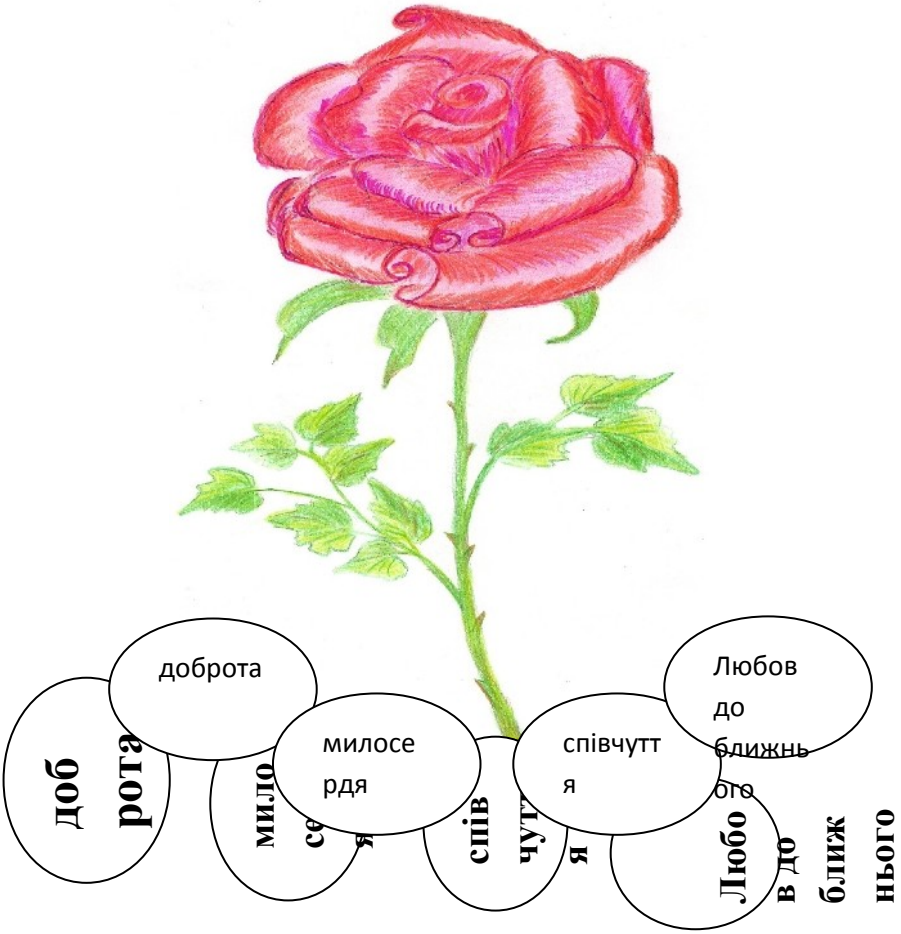

Урок зі світової літератури в 5 класі

Тема. Запашні квіти саду японської поезії (одухотворення природи – характерна ознака японської літератури)

Японська поезія – вишуканий
прекрасний сад – втілення
самої Краси

К.Бальмонт

Мета: Закріпити теоретичні знання, отримані на попередніх уроках, що стосуються жанру поетичної мініатюри Басьо, шляхом аналізу хоку; розвивати творчі здібності учнів: уяву, асоціативне мислення, вміння бачити за малим велике; виховувати любов до життя в гармонії з природою.

Тип уроку. Закріплення вивченого матеріалу та вироблення на їхній основі вмінь і навичок.

Форма уроку: Презентація творчої уяви читача.

Обладнання: Презентація «чарівного саду» японської літератури, ікебани, що символізують життя та творчість Мацуо Басьо, японська музика, тексти хоку.

ХІД УРОКУ

І. Організація навчальної діяльності.

Вступне слово вчителя (на фоні музики).

Вже декілька уроків ми мандруємо Японією (слайд № 1) і переконалися в тому, що японська культура оригінальна та самобутня. Це стосується і японської поезії. К.Бальмонт назвав її вишуканим прекрасним садом – втіленням самої Краси(слайд №2).

- Презентація теми та мети уроку.

В цьому „саду” (слайд №3) можна насолодитися пахощами сакури, ірисів, азалій, магнолій, лотосів, хризантем (слайд №4), послухати пісню солов’я, голосно зозулі, журавля, крик ворона, диких качок, кумкання жаб, тріщання цикад (звуки), помилуватися осіннім багрянцем (слайд №5), знайти порятунок від

осіннього вітру та дощу(слайд № 6), поміркувати про сенс життя в переддень Нового року в покинутій хижці (слайд №7).

Сьогодні ми побуваємо в цьому саду(слайд №8).

А ось і його доглядальник (слайд №9): він дуже дбайливий садівник.Хто це? Так, це Мацуо Басьо. Про нього ми дізналися на попередньому уроці. І ці знання ми вирішили пов'язати з японським мистецтвом ікебани : через образи – символи розповісти про життя поета.

II. Перевірка домашнього завдання (асоціативне складання ікебан).

- Презентація ікебан творчих груп.
- Бесіда:

- Яка з представлених композицій вам найбільше сподобалася і чому?

III. Мотивація навчальної діяльності.

Вчитель: Звернімося ще раз до графічного портрету легендарного поета. Придивіться, таке враження, що він ніби хоче нам щось сказати. Здається, ще хвилька і ми почуємо (слова порядково з'являються біля портрета): Вдивляйтесь у звичне – і побачите несподіване, вдивляйтесь у непривабливе і побачите привабливе, вдивляйтесь в просте - і побачите складне, вдивляйтесь у частинки – і побачите ціле, вдивляйтесь в мале – і побачите велике. Вдивляйтесь, вслухайтесь, вникайте, не проходьте мимо (слайд №10). Ми будемо йти разом з Басьо дорогою Краси і вслухатимемося, вдивлятимемося і робитимемо висновки.

IV. Робота над темою уроку.

1. Перша зупинка „*Ставок"*

Вчитель: Діти, наш садівник зупинився. Що ж він побачив ? Та це ж ставок ! Давайте роздивимося його ближче .

- Виразне читання хоку. „Старий ставок"
- Словесне малювання:
- Яку картину ви уявили ? Спробуйте усно „намалювати" її. Які фарби ви використаєте для

відтворення зорових образів? Які звукові образи додадуть повноти картині ?

- Осмислення прочитаного. Бесіда :

- Який настрій навіяла вам ця картина ? Чому ?
- Як ви гадаєте, про що може думати людина, яка споглядає старий ставок ?
- Чи змінилися її думки, настрій, коли стрибнула жабка ? Чому Мацуо Басьо вихопив саме цю картину з загального краєвиду ?

2. Друга зупинка „*Метелик”* (опрацювання за подібним планом).
3. Третя зупинка „*Верба”* (опрацювання за подібним планом).

Вчитель: Діти, допоки ми споглядали, ділилися своїми враженнями та думками, зник наш провідник (за час аналізу хоку з дошки зникає графічний портрет Мацуо Басьо, зявляється картинка з садом:слайд № 3).

Діти: Як же нам бути ? Сад такий великий, і без садівника нам його не обійти.

Вчитель: Зачекайте. Я знайшла конверти, на яких написано: „Моїм любим друзям”. Це підказка.

- Творча пауза. (Діти діляться на групи, вчитель роздає кожній групі конверти, в яких на смужечках надруковані слова, з яких потрібно скласти хоку. Діти зачитують складені хоку, і вони одночасно з’являються на екрані(слайд № 11).

Вчитель: Зрозуміло, у Мацуо Басьо час милування квітами. Давайте і ми помилуємося. Який настрій у вас від цього споглядання ? А бажання ?А от Мацуо Басьо відповів на це питання так :(слайд № 12)

Побачу іриси –
Й відразу хочеться
Створити хоку.

Вчитель: Але враження переповнюють М.Басьо і йому бракує слів. А він так хоче все це описати. Допоможемо йому ? (Так)

- Творча пауза (на екрані з’являються незавершені хоку (2 рядочки), діти повинні дописати 3 рядок(слайд №13).

Вчитель: Але здається стало прохолодніше і дощ накрапає ... (з'являється графічний портрет Мацуо Басьо в осінню негоду (слайд № 14) Та й краєвиди змінилися. Що ми бачимо ?

- Виразне читання хоку „*На всохлу гілку"*. (Аналіз хоку за планом : див. „Старий ставок").

V. Підбиття підсумків уроку.

Вчитель: Діти, я думаю нам треба повертатися, адже вже глибока осінь, скоро випаде сніг. На мою думку, чудова була прогулянка.

- Узагальнююча бесіда.
- А вам сподобалося ?
- А чи впливала природа на ваш настрій ? Ваші думки? (дивувала, радувала, печалила). Отже, вона ніби жива істота, з якою потрібно знайти гармонійні стосунки, щоб пережити гаму цих почуттів.

Вчитель: Хоча ми покидаємо це чудове місце, запам'ятаймо наступні слова великого вчителя (сенсея) : (графічний портрет і слова: слайд № 15)

Мандрівниче в далекій країні !
Повернись, я покажу тобі
Істинні квіти

Про які квіти говорить сенсей ?
(Відповіді дітей)

Вчитель: Так, справжні квіти – це вірші – хоку, які як спалах фотокамери вихопили з круговерті життя ці чудові миті і залишили нам їх на спогад. І якщо посеред зими ви захочете помилуватися квітами, почути спів птахів, кумкання жаб, тріщання цикад, насолодитися осіннім спокоєм, вийдіть на дорогу Краси і поблукайте прекрасним, одухотвореним садом японської поезії і відчуйте осяяння душі.(Музика голосно).

VI. Домашнє завдання. Спокійно й уважно поспостерігайте за сонячним промінчиком, або сніжинкою, або квіткою, чи подихом вітру за вікном та хмаринкою на небі тощо. Напишіть хоку,

поділіться своїми враженнями та асоціаціями; виконайте малюнок до хоку, яке найбільше вразило вас на уроці.

Слайди електронної презентації до уроку :

Слайд 1

Слайд 2

Слайд 3

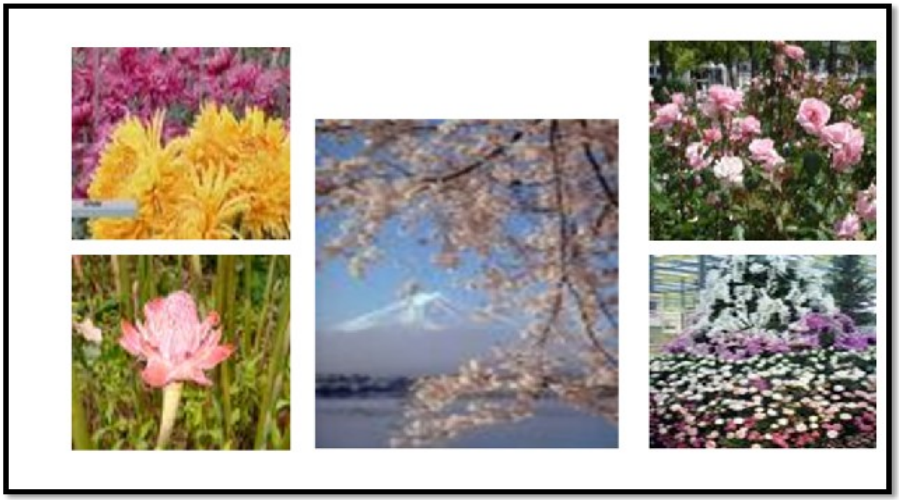

Слайд 4

Слайд 5

Слайд 6

Слайд 7

Слайд 8

Слайд 9

Вдивляйтесь у звичне — і побачите несподіване, вдивляйтесь у непривабливе - і побачите привабливе, вдивляйтесь в просте - і побачите складне, вдивляйтесь у частинки - і побачите ціле, вдивляйтесь в мале - і побачите велике. Вдивляйтесь, вслухайтесь, вникайте, не проходьте мимо.

Слайд 10

Небо ввечері прояснилось!
Біля сакури тішуся прохолодою.
І хвилі зараз, мов квіти.

На білій хризантемі
хоч як приглядяйся! -
жодної пилинки нема.

Вийшов на гірську стежину -
і так приємно защеміло в грудях...
Та накруги ж - оіалки!

Під час квітування сакур
гострам краси не додасть
навіть ранкова зоря.

Квіти сакури - диво!
Молодець я: до них щодня
долаю по кілька лі.

Слайд 11

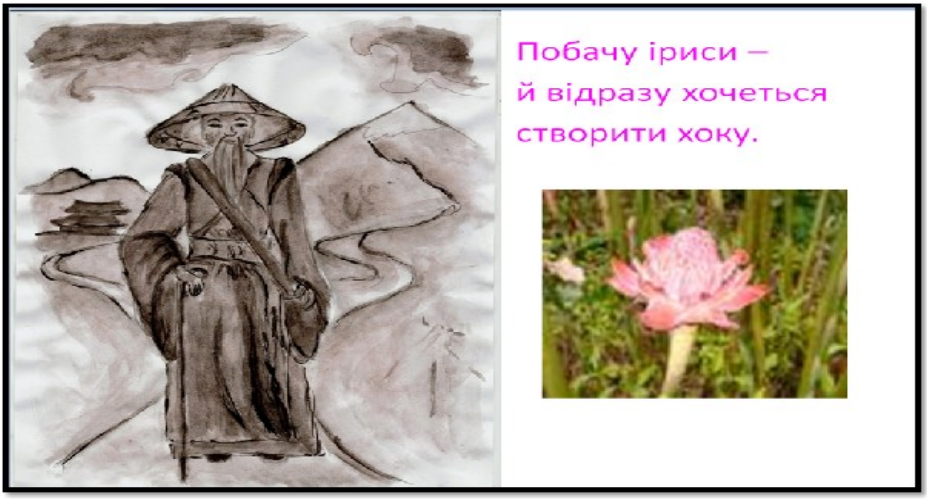

Слайд 12

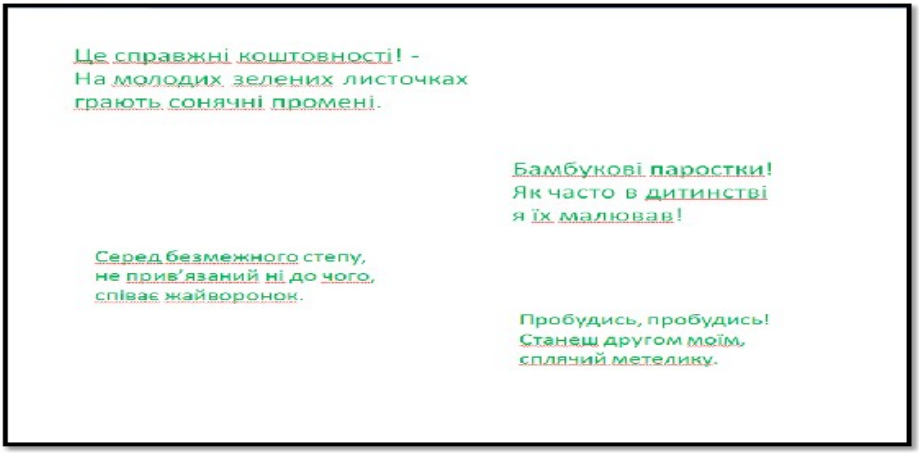

Слайд 13

Слайд 14

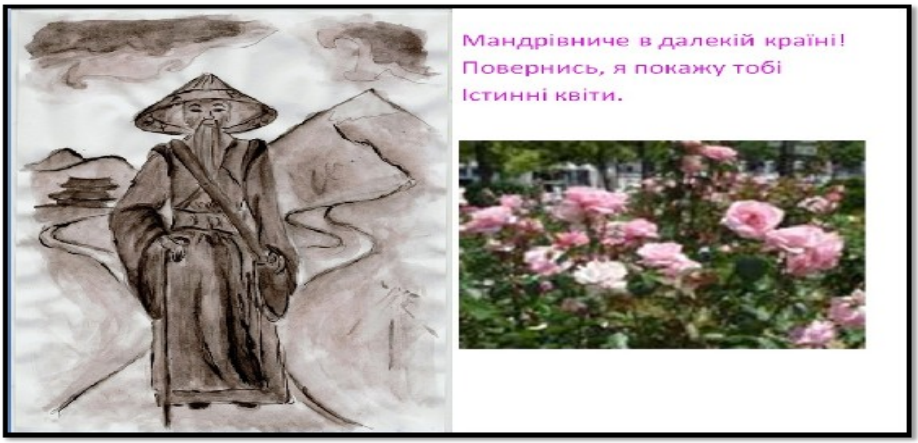

Слайд 15

Урок зі світової літератури в 11 класі

Тема. Аналіз поезії О.Блока „Незнайомка" як яскравого зразка символістської лірики. Образ Незнайомки як втілення Вічної Жіночості.

Мета: Проаналізувати поезію „ Незнайомка" як яскравий зразок символістської лірики, а саме: знайти характерні ознаки, визначити символи, зв'язок з філософією В.Соловйова; допомогти дітям зрозуміти, в чому актуальність та нетлінність образу Незнайомки.

Обладнання:портрет О.Блока, жіночі портрети художників І.Глазунова, О. Ренуара, Г.Реберна, пісня С. П'єхи „ Моя Прекрасна Леді".

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування на їхній основі вмінь і навичок.

Хід уроку

Все видел я, и все одно лишь было -
Один лишь образ женской красоты!

В.Соловйов

І. Актуалізація опорних знань:

Вчитель: На попередньому уроці ми знайомилися з символізмом як літературним напрямом російського модернізму та життєвим і творчим шляхом яскравого представника російського символізму „срібного віку '' О.Блока. Давайте ж пригадаємо:

1) Що визначає зміст символізму?(філософія двох конфліктних світів: реального та духовного).

2) В чому символісти вбачали головне покликання митця? (восягненні вищого світу-метафізичного, потойбічного, надчуттєвого).

3) Які мотиви характерні для символістського мистецтва?(безнадії, зневіри, прихований чи очевидний сум, розпач).

4) За допомогою чого символісти передають емоційний світ? (символічна мова, образи; слова й поняття набувають у них багатозначності символів,тому символістський текст багатовимірний, багатоплановий).

5) Основний художній прийом?(символ)

ІІ. Вивчення нового матеріалу.

- Мотивація навчальної діяльності

Вчитель: Це загальні традиції, що знайшли відображення у творчості бельгійця Метерлінка, австрійця Рільке, німця Гауптмана, англійця Уайльда, норвежця Ібсена, росіян Бальмонта, Сологуба, Брюсова, Блока та ін. Проте російський символізм мав свої особливості: філософським підґрунтям для нього стала теорія В.Соловйова про Вічну Жіночість.

- Доповідь учня про суть теорії Соловйова.
- Презентація теми та мети уроку:

Вчитель: На початку 1900-х років Блок захоплюється філософією Соловйова, під впливом якої написано цикл „ Стихи о Прекрасной Даме". Сьогодні ми познайомимося з поезіями цього циклу, а також детальніше зупинимося на вірші „Незнайомка", який є одним із кращих в творчості поета. В ньому ми знайдемо характерні ознаки символізму та філософії В.Соловйова. Але спочатку послухайте вірші із циклу „ Стихи о Прекрасной Даме"(„Кто-то шепчет и смеется", „За туманом , за лесами...", „Сумерки...", „ Целый день передо мною...", „ Странных и новых ищу...", „Вхожу я в темные храмы...").

- Бесіда за запитаннями:

- Кого оспівує Блок в цих поезіях?{жінку),
- Ця жінка реальна чи вигадана?(вигадана).
- Як він її називає?(вічна подруга, царівна)
- Яким постає її образ?(чистим, білим, вишуканим, недосяжним)

Висновок: Тобто 22-річний юнак повністю перебуває в полоні мрій і описує надчутливий світ. Але довго він не міг бути відірваним від реальності. Під час проживання в квартирі вітчима в Гренадерських казармах, Блок спостерігає за життям навколишніх фабрик і вже в 1903 р. з'являється ряд поезій, що описує це життя, а після поїздок до петербурзьких приміських селищ, зокрема до дачного селища Озерки, з'являється цикл „Город", в який і входить поезія „Незнайомка". Написана вона 24

квітня 1906р. Дуже скоро вірш став широко відомим не лише в літературному середовищі, про нього заговорили як про подію. Блок і сам відчував, що з такою проникливою силою він ще ніколи не писав.

- Мотивація навчальної діяльності
- Чим же заворожив цей вірш поціновувачів мистецтва? Чим і досі чарує і захоплює? Звернемося безпосередньо до поезії.
- Читання поезії вчителем

ІІІ. Аналіз поезії, бесіда за запитаннями:

- Чи помітили ви особливість композиції поезії?(побудовано на контрасті картин і образів)
- Який художній прийом покладено в її основу?(антитеза)
- На скільки частин умовно можна поділити цей вірш?(на 2 частини)
- Що описується у 1 частині?(реальний світ)
- Яким нам його змальовує автор?(низьким, буденним, приземленим)
- Яка пора року описана? Символом чого є весна? (пробудження, оновлення)
- За допомогою яких тропів він створює цю картину ? (оксюморон:
  весняний та тлінний дух);
- Що нам дозволяє зрозуміти цей оксюморон?(що реальне життя безпробудне)
- Символом чого є місяць?(кохання)
- Як він замальовується у вірші? (бессмысленно кривится…)
- Про що це нам говорить? (про опошленість такого світлого почуття, як кохання)
- Яке місце в оточуючому світі займає ліричний герой? Як він себе в ньому почуває?(самотнім, стакан - єдиний друг)
- *Підсумок.* Отже, з якими чуттєвими та кольоровими асоціаціями можна ототожнити реальний світ? (безвихідь, безнадія, опошленість, нудьга, самотність; сірий, чорний) Який світ описується у *2* частині (уявний, вимріяний, витончений).

- Отже, ознака символізму - зіткнення двох світів
- Хто надає йому цієї витонченості, вишуканості? (Незнайомка)
- Що поєднує Незнайомку та ліричного героя?(самотність)
- Як ви думаєте, хтось ще бачить Незнайомку? (ні) Знайдіть рядки на підтвердження. Чому?(бо вони задоволені дійсністю, а ліричний герой - ні) Осягнення цього світу - ще одна ознака символізму
- Зверніть увагу на слова: „и каждый вечер..." Скільки разів повторюються (3 р) Як називається цей художній засіб? (анафора)
- Для чого ж він його використав? Що ж відбувається кожного вечора?(одне й те саме: постійна пошлість, але й постійне прекрасне видіння)
- Яку ж роль відіграє це видіння в житті ліричного героя? (рятує від дійсності, показує можливість іншого життя)
- То символом чого є Незнайомка?(мрії,чогось прекрасного)
- *Підсумок*. Які асоціації (чуттєві та кольорові) виникають у вас при описі Блоком уявного світу? (краса, недосяжність, вишуканість, витонченість, загадковість; білий, золотистий, синій, рожевий)
- А про що свідчать останні рядки?(що він пробуджується, видіння зникає). Ми бачимо мотиви безнадії, прихованого суму, що є характерними для символістської поезії.

Вчитель: Отже, цей твір дійсно яскравий зразок символістської лірики. Ще раз звернемо увагу на те, що образ Незнайомки породжений конфліктом з пошлістю і буденністю оточуючого нас світу. Це лише символ. А чи може Незнайомка буде реальною жінкою?(Може, але коли її образ буде на віддалі, як, наприклад, Беатріче для Данте Аліґ'єрі, в нього була дружина і четверо дітей, але всі свої сонети він присвячував Беатріче) Чому?(Для Данте Беатріче була прекрасною Незнайомкою). Адже ж Блок також був одружений(з ким і коли), а до нього продовжувала приходити Незнайомка. Про це він пише в поезії „Предчуствую тебя".
(читання поезії)

Вчитель: А чи актуальний образ Незнайомки в наш час?(відповіді дітей)Так, в усі часи люди зберігали в душі свою Незнайомку, в кожного був свій образ. До нього зверталися і поети, і художники, і скульптори, і композитори. В. Соловйов сказав слова, що взяті за епіграф до сьогоднішнього уроку. Їх могли сказати і художники І. Глазунов,О. Ренуар, Г.Реберн, що залишили нам своїх Незнайомок.

Робота з картинами художників (додаток)

Вчитель: Якою постає образ Незнайомки?(загадковий, печальний, задумливий, відсторонений).

Вчитель: У сучасній музиці теж можна знайти подібні мотиви. Послухайте уважно цю пісню і подумайте, чи може бути О.Блок автором цих слів?

(Відповіді дітей). (Пісня „ Моя Прекрасна Леді”)

Д.з.:записати письмовий аналіз—висновок до поезії „Незнайомка", вивчити вірш напам'ять, створити портрет Незнайомки (можна словесний) та презентувати його (див.додаток).

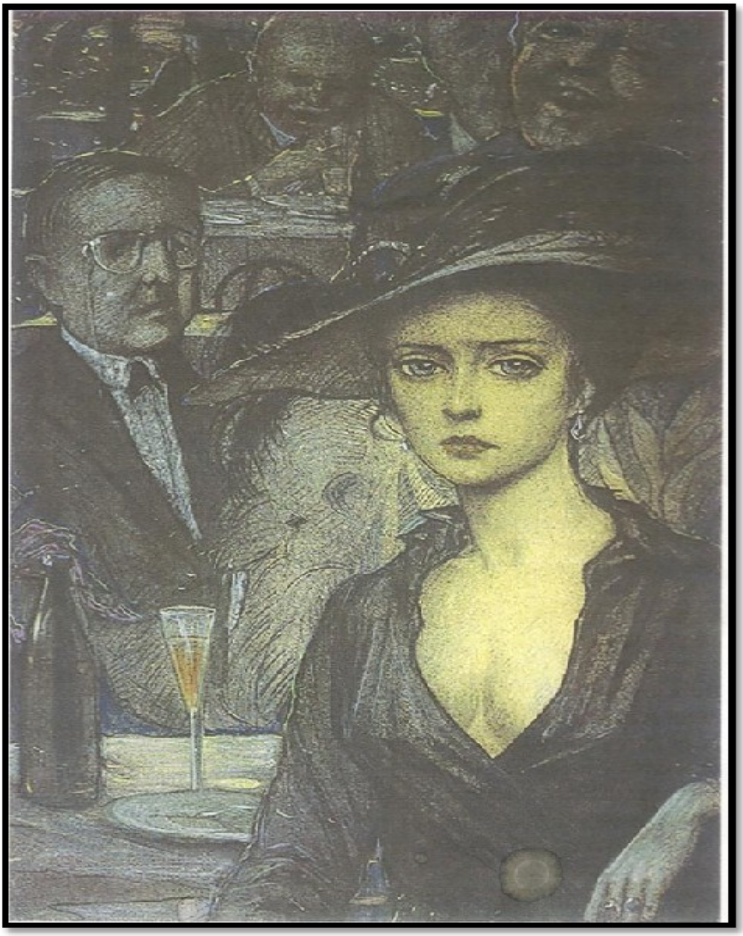

І. Глазунов

О.Ренуар

Г. Реберн

М. Крамський

В. Семенюк

Ю. Петрук

Список використаної літератури:

1. Баліна К.Н. Художній твір крізь призму асоціацій // Актуальні проблеми науково-методичного забезпечення викладання зарубіжної літератури в навчальних закладах України: Збірник матеріалів конференції / За ред. Ю.І. Ковбасенка. – К., 2001. – С. 9-14.
2. Дубравська Д.М. Основи психології: Навч. посібник. – Львів: Світ, 2001.–280 с.
3. Концепція загальної середньої освіти (12-ти річна школа) // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2000. - №2. – С. 3-22.
4. Кудряшов М.І. Взаємозв'язок методів навчання на уроках літератури. – М.: Просвіта, 1980. – 190 с.
5. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : Підручник. – К.: Вища школа, 2007. – 415 с.
6. Неділько В.Я. Методика викладання української літератури в середній школі. – К.: Вища школа, 1978. – 247 с.
7. Потебня О.А. Із лекцій по теорії словесності // Естетика та поетика. – М.: Вища школа, 1976. – 543 с.
8. Рубакін М.А. ,, Психологія читача та книги." Короткий ввід в бібліопсихологію. – М.: Книга, 1974. – 234 с.
9. Юрченко З.В. Ігрові методики розвитку художньо-словесних здібностей учнів 5-11 класів / Практична психологія та соціальна робота. – 2000. - №2. – С. 9-13.